

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”
(для магістрів)

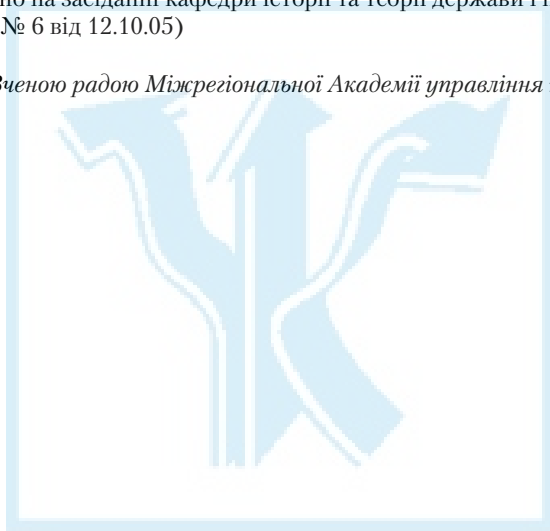
МАУП

Київ 2005

Підготовлено професором кафедри філософії та політології
Я. В. Любимим

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 6 від 12.10.05)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Любимий Я. В. Навчальна програма дисципліни “Філософія права” (для магістрів). – К.: МАУП, 2005. – 22 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Філософія права”, плани семінарських занять, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2005

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Концепція вищої юридичної освіти, ухвалена в МАУП, орієнтована на підготовку висококваліфікованих, широкоосвічених спеціалістів, які здатні до активної творчої участі в державно-правовому житті і володіють належною політичною і правовою культурою. Саме тому філософія права як окрема навчальна дисципліна була впроваджена в МАУП як найважливіший аспект сучасної вітчизняної юридичної освіти. Для студентів і спеціалістів-правознавців актуальність курсу “Філософія права” зумовлена нагальною потребою в набутті європейського рівня правової освіти, оскільки відповідний курс читається для студентів-юристів в більшості європейських вищих навчальних закладах. Глибока розробка проблем філософії права сприяє розвитку всього комплексу юридичних наук, є необхідною передумовою підвищення їх теоретичного рівня, ефективності правового впливу на всі основні сфери життя суспільства. Тим самим філософія права набуває фундаментального значення для розвитку правознавства в цілому і кожної його галузі. Філософсько-правова думка має давню і багату традицію, вона бере початок у джерелах філософії і юриспруденції та супроводжує всю історію її розвитку. У сучасних умовах суттєво зростає роль філософії права в системі гуманітарних наук, а також значення цієї дисципліни в усьому процесі формування і становлення в нашому суспільстві цінностей права, свободи і справедливості.

Мета вивчення курсу “Філософія права” – оволодіти вищою духовною формою пізнання права, поглибленим філософсько-правовим знанням про зміст права, тобто про те, через які універсальні чинники і заради яких універсальних цілей людина створює право.

Завдання навчальної дисципліни “Філософія права” – дати майбутнім юристам *знання*:

- основних наукових проблем філософії права;
- предмета і завдань філософії права;
- зв'язку філософії права з гуманітарними, соціально-економічними та загальною юридичними дисциплінами;
- природних і соціальних витоків права;
- методології пізнання правової реальності та методології юридичної практики;
- сутності правового суб'єктивізму, правового об'єктивізму та правового інтерсуб'єктивізму;

- основних історичних типів філософії права;
- походження та практичної спрямованості концепцій природно-права та правового позитивізму;
- онтологічних, антропологічних, аксіологічних та інституціональних проблем філософії права;
- форм правового буття, правової реальності та правової дійсності;
- філософсько-правових проблем правосвідомості;
- філософсько-правових питань формування правової держави та правового суспільства в Україні.

А також сформувати *уміння*:

- використовувати філософсько-правовий аналіз у практичній діяльності;
- орієнтуватися у початкових онтологічних, антропологічних, аксіологічних засадах сутності, походження та цивілізаційного призначення права;
- спираючись на основні філософсько-правові підходи, аналізувати джерела права;
- визначати базові філософсько-правові підходи, на основі яких здійснюється тлумачення та застосування норм і принципів права;
- на основі філософсько-правових знань прогнозувати розвиток суспільно-політичних змін, правосвідомості та правового життя в Україні.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”

№ пор.	Назва модуля і теми
1	2
1	I. Предмет, призначення і методологія філософії права Предмет філософії права
2	Сутність права в контексті предмета філософії права
3	Методологія філософії права

1	2
4	II. Історичні типи філософії права Історичні типи філософії права. Загальна характеристика розвитку
5	Позитивне право та історичні типи концепцій позитивного права
6	Історичні типи концепцій правового позитивізму
7	Філософія права ХХ століття
	III. Основні проблеми філософії права
8	Правова антропологія
9	Правова аксіологія
10	Правосвідомість як проблема філософії права
11	Інституційний вимір права

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни
“ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”

Модуль I. Предмет, призначення і методологія філософії права

Тема 1. Предмет філософії права

Філософія права в системі соціальних і гуманітарних наук. Мораль і право. Соціологія права. Філософія права як самостійна юридична дисципліна. Філософія права за Г. Уго. Догма права, теорія права, філософія права. Право як структура фактичної впорядкованості, як структура приписів і здійснений нормативний порядок.

Література [2–6; 12; 31; 40; 41; 58–60; 66; 67]

Тема 2. Сутність права в контексті предмета філософії права

Право як формальна рівність. Рівність і відмінність у соціальній сфері. Правова рівність. Право як свобода. Фундаментальне значення свободи для людського буття. Свобода і провина в історії світової

цивілізації. Право як справедливість. Історичність уявлень про справедливість. Внутрішня єдність справедливості і правової рівності. Ідея права, закон, правове життя.

Література [2; 4; 40; 41; 52; 56; 66; 69]

Тема 3. Методологія філософії права

Сутність методології права та її рівні. Методологія пізнання права та методологія юридичної практики (правотворчість та правозастосування). Правовий позитивізм і природно-правове мислення. Правовий суб'єктивізм. Правовий об'єктивізм і інтерсуб'єктивізм як способи обґрунтування права.

Література [2; 4–6; 31; 40; 41; 60; 66]

Модуль II. Історичні типи філософії права

Тема 4. Історичні типи філософії права.

Загальна характеристика розвитку

Філософія права античності та середньовіччя. Геракліт. Демокріт. Софісти. Сократ. Платон. Аристотель. Епікур. Стоїцизм. Цицерон. Римські юристи. Августин. Тома Аквінський.

Філософсько-правова думка доби Відродження та Реформації. Н. Макіавеллі, М. Лютер, Ж. Боден.

Філософсько-правова думка Нового часу. Г. Грацій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, І. Бентам, Дж. Остін.

Історична школа права і марксизм. Ф. К. Савінії, Г. Ф. Пухта, К. Маркс, Ф. Енгельс.

Філософсько-правова думка доби Київської Русі. Філософсько-правова думка в Києво-Могилянській академії. Філософсько-правові ідеї у творчості діячів української культури.

Література [1; 5–8; 10; 11; 14; 18; 21; 27; 29; 30; 36; 37; 51; 53; 55]

Тема 5. Позитивне право та історичні типи концепцій правового позитивізму

Позитивне право як форма права. Право і влада. Проблема правового оцінювання влади. Проблема сили і влади. Легітимне право.

Юридичний позитивізм. Чиста теорія права. Аналітична юриспруденція.

Література [4–6; 12; 18; 31; 40; 50; 59; 60; 66]

Тема 6. Історичні типи концепцій природного права

Природне право як метаправо. Природне право – вихідна ланка філософського осмислення права. Природне право як ідеї розуму. Право як вияв законів природи. Безпосередні природні засади позитивного права.

Література [3; 4; 14; 18; 19; 26-28; 31; 47; 48; 51; 53; 55; 66]

Тема 7. Філософія права в ХХ ст.

Г. Кельзен, Х. Харт, Р. Штаммлер, Л. Л. Фуллер, Дж. Роулс, Г. Радбрухт, М. Гайдеттер, К. Ясперс, А. Кауфман, Ю. Габермас та ін.

Література [9; 17; 22; 25; 35; 42; 66; 68]

Модуль III. Основні проблеми філософії права

Тема 8. Правова антропологія

Вплив образу людини на образ права. Дескриптивність і нормативність. Біологічні основи права. Культурна зумовленість способу життя людей. Зумовленість права потребами. Трансформація інтересів у праві. Філософський зміст і обґрунтування прав людини. Автономне право. Гуманістична природа права.

Література [5; 6; 12; 13; 16; 23; 24; 30; 34; 47; 66]

Тема 9. Правова аксіологія

Ціннісні основи права. Цінності у праві та право як цінність. Інструментальна і власна цінність права. Суспільні цільові цінності й ідеали. Предметні та моральні цінності. Особистісні, екзистенційні цінності. Свобода як цінність. Право як форма свободи. Справедливість як основна правова цінність. Право і духовність.

Література [3; 8; 10; 15; 27; 40; 41; 46; 53; 59; 60; 66]

Тема 10. Правосвідомість як проблема філософії права

Правосвідомість як проблема філософії права. Правові почуття. Правові навички. Правова звичка. Правові знання. Функції правосві-

домості (пізнавальна, оцінювальна, регулятивна). Правосвідомість і пануюча суспільна моральна свідомість.

Література [2–5; 9; 31; 40; 41; 47; 48; 52; 59; 60; 66; 68–70]

Тема 11. Інституційний вимір права

Поняття соціального інституту і його ролі у здійсненні права. Відносини держави і людини. Держава і право. Співвідношення влади і права. Поняття легітимності і легітимації. Процедура легітимації. Види легітимації. Поняття правової держави. Громадянське суспільство. Поділ влади. Верховенство права (правового закону). Реальність прав і свобод громадян. Поняття правового суспільства і перспективи його формування в Україні.

Література [2–6; 15; 22; 26; 33; 39; 43; 44; 50; 54; 59; 60; 66; 67; 69]

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Модуль I

Семінарське заняття 1. Предмет філософії права

1. Філософія права в системі соціальних і гуманітарних наук.
2. Філософія права як самостійна юридична дисципліна.
3. Догма права, теорія права, філософія права. Їх співвідношення.
4. Право як єдність рівності, свободи і справедливості.
5. Право як волевиявлення суб'єкта.
6. Ідея права, закон, правове життя.

Література [2–6; 12; 31; 40; 41; 58; 59; 60; 66; 67]

Теми рефератів

1. Роль і значення філософії права в системі філософських наук.
2. Місце і роль філософії права в системі юридичних наук.
3. Структура філософсько-правового знання.
4. Визначення сутності права теорією держави і філософією права.

Література [5; 6; 31; 40; 41; 52; 54; 59; 60]

Семінарське заняття 2. Методологія філософії права

1. Методологія пізнання права.
2. Методологія юридичної практики.
3. Способи обґрунтування права (об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивізм).

Література [2; 4–6; 31; 40; 41; 60; 66]

Теми рефератів

1. Зв'язок світогляду та методу у філософії права.
2. Процедура та методологія у праві.
3. Загальнонаукові та частковонаукові методи у правовому пізнанні.

Література [3–5; 40; 41; 59; 60; 66]

Питання до модульного контролю

1. Охарактеризувати предмет філософії права.
2. З'ясувати місце філософії права в системі соціогуманітарних наук.
3. З'ясувати співвідношення теорії права і філософії права.
4. Проаналізувати поняття рівності, свободи й справедливості як складових сутності права.
5. Охарактеризувати право як формальну рівність.
6. Охарактеризувати правові виміри свободи.
7. Показати взаємозв'язок свободи, відповідальності та провини.
8. Охарактеризувати право як волевиявлення особи.
9. Охарактеризувати поняття ідеї права і правової ідеї.
10. Що таке догма права? Показати її співвідношення з теорією права і філософією права.
11. Що таке онтологія права?
12. Охарактеризувати методологію пізнання права.
13. Охарактеризувати методологію юридичної практики.
14. Як співвідносяться право і закон?
15. Охарактеризувати філософський, науковий та спеціально-юридичний методи аналізу права.
16. Охарактеризувати правовий об'єктивізм, правовий суб'єктивізм та правовий інтерсуб'єктивізм.

Модуль II

Семінарське заняття 3. Історичні типи філософії права

1. Філософія права античності.
2. Філософія права середньовіччя.
3. Філософія права доби Відродження.
4. Філософія права Нового часу.
5. Філософія права XIX ст.

6. Філософсько-правова думка в Україні доби Київської Русі, класичної доби та XIX ст.
7. Філософія права в XX ст.
Література [1; 5–8; 10; 11; 14; 18; 21; 27; 29; 30; 36; 37; 51; 53; 55]

Темі рефератів

1. Філософсько-правові ідеї досократівського періоду.
2. Філософсько-правові ідеї пізньої античності.
3. Основні ідеї філософії права Г. Гегеля.
4. Зв'язок правових і філософських ідей Памфіла Юркевича.
Література [7; 12; 16; 19; 23; 32; 35; 48; 49; 53]

Семінарське зайняття 4. Позитивне право і історичні типи правового позитивізму

1. Позитивне право як завершальна форма права.
2. Право і влада.
3. Юридичний позитивізм.
4. Чиста теорія права. Нормативізм.
5. Аналітична юриспруденція.
Література [4–6; 12; 18; 31; 40; 50; 59; 60; 66]

Темі рефератів

1. Філософський і правовий позитивізм.
2. Недоліки та сильні сторони правового позитивізму.
3. Погляд на людину у правовому позитивізмі.
4. Роль і значення суспільного блага в оцінці правового позитивізму.
Література [3–5; 40; 47; 54; 59; 60; 66]

Семінарське заняття № 5. Природне право. Історичні типи природного права

1. Природне право — вихідна ланка філософського осмислення права.
2. Право як вияв законів природи.
3. Природне право як ідеї розуму.
4. Природне і позитивне право.
Література [3; 4; 14; 18; 19; 26-28; 31; 47; 48; 51; 53; 55; 66]

Тема рефератів

1. Співставлення концепції природного права з концепцією штучного походження права.
2. Генезис ідей природного права у країнах Стародавнього Сходу.
3. Ідеї природного права у вченні Цицерона.
4. Ідеї природного права в європейському середньовіччі.
5. Ідеї природного права у філософсько-правових концепціях Нового часу.

Література [4; 27; 31; 47; 48; 40; 55; 59; 60; 66]

Питання до модульного контролю

1. Охарактеризувати досократівську філософію права.
2. Розкрити філософсько-правові погляди Сократа.
3. Проаналізувати філософсько-правові погляди Платона.
4. Розкрити поняття справедливості у вченні Платона про державу.
5. Охарактеризувати позитивне та ідеальне право у вченні Платона про державу.
6. Проаналізувати вчення Аристотеля про справедливість та верховенство закону.
7. Розкрити співвідношення понять свободи, справедливості та договору у філософсько-правовому вченні Епікура.
8. Охарактеризувати природну основу справедливості у філософсько-правовому вченні Цицерона.
9. Розкрити філософсько-правові ідеї Т. Аквінського.
10. Розкрити філософсько-правове вчення Н. Макіавеллі.
11. Охарактеризувати філософсько-правову концепцію М. Лютера.
12. Розкрити вчення про природне право Г. Гроція.
13. Проаналізувати філософсько-правове вчення Т. Гоббса.
14. Проаналізувати філософсько-правове вчення Дж. Локка.
15. Проаналізувати філософсько-правові ідеї Ш. Л. Монтеск'є.
16. Охарактеризувати філософсько-правові ідеї Ж.-Ж. Руссо.
17. Проаналізувати етико-правові ідеї І. Канта.
18. Охарактеризувати філософію права Г. Гегеля.
19. Охарактеризувати філософію права Ф. К. Савінії.
20. Охарактеризувати філософію права Г. Ф. Пухти.
21. Охарактеризувати марксистську філософію права.
22. Проаналізувати чисту теорію права Г. Кельзена.

23. Охарактеризувати неокантіанську філософію права Ф. Штаммера.
24. Проаналізувати філософію права Дж. Роулса.
25. Проаналізувати комунікативну теорію обґрунтування справедливості Ю. Габермаса.
26. Охарактеризувати філософсько-правові ідеї Київської Русі.
27. Охарактеризувати філософсько-правові ідеї України класичної доби.
28. Охарактеризувати філософсько-правові ідеї України ліберально-романтичного періоду.
29. Розкрити сучасний етап філософсько-правової думки в Україні.
30. Охарактеризувати правовий позитивізм.
31. Розкрити ототожнення права і позитивного права як ознаку правового позитивізму.
32. Розкрити абсолютизацію державного суверенітету як рису правового позитивізму.
33. Охарактеризувати прагнення до ціннісно-нейтрального поняття права у правовому позитивізмі.
34. Пояснити заперечення зв'язку права і моралі у правовому позитивізмі.
35. Розкрити пошук глибинних засад права у концепціях природного права.
36. Охарактеризувати моральну критику права і держави в концепціях природного права.
37. Розкрити елементи утопії у природно-правових концепціях.
38. Охарактеризувати проект ідеального гармонійного стану суспільства у природно-правових концепціях.
39. Розкрити імператив гуманізації правопорядку у природно-правових концепціях.
40. Охарактеризувати космологічні, раціоналістичні та антропологічні концепції природного права.
41. Охарактеризувати природно-правові концепції доби Середньовіччя та Нового часу.

Модуль III

Семінарське заняття 6. Антропологія права

1. Вплив історичних уявлень про людину на тлумачення природи і сутності права.

2. Біологічні основи права.
3. Зумовленість права потребами та інтересами людей.
4. Філософський зміст і обґрунтування прав людини.
5. Автономне право.
6. Гуманістична природа права.

Література [5; 6; 12; 13; 16; 23; 24; 30; 34; 47; 66]

Темі рефератів

1. Біологічна основа права та юридична біологія.
2. Узгодження біологічного та соціального в обґрунтуванні правових вимог.
3. Категоричний імператив І. Канта та ідея автономного права.

Література [3–5; 30; 31; 40; 59; 60; 66]

Семінарське заняття 7. Правова аксіологія

1. Інструментальна та власна цінність права.
2. Свобода та справедливість як правові цінності.
3. Право і духовність.
4. Правосвідомість як проблема філософії права.
5. Правові почуття, правова звичка, правові знання.
6. Пізнавальна, оцінювальна та репресивна функції правосвідомості.
7. Правосвідомість та базова мораль.

Література [2–5; 8–10; 15; 27; 31; 40; 41; 46; 47; 52; 53; 59; 60; 66; 68–70]

Темі рефератів

1. Виникнення теорії цінностей у другій половині ХІХ століття та становлення проблематики моральних і правових цінностей.
2. Індивідуальна та суспільна свідомість як носії правових цінностей.
3. Ціннісний та регулятивний аспекти правосвідомості.
4. Право як суспільна цінність.

Література [3–5; 8; 10; 27; 31; 40; 41; 46; 47; 59; 60; 66; 68]

Семінарське заняття 8. Інституційний вимір права

1. Поняття соціального політико-правового інституту.
2. Держава і право. Влада і право.

3. Поняття легітимності та процедура легітимізації.
4. Види легітимізації.
5. Поняття правової держави.
6. Поняття правового суспільства.
7. Поняття громадянського суспільства.
8. Верховенство права.
9. Реальність прав і свобод громадян.
10. Перспективи формування правового суспільства в Україні.
Література [2–6; 15; 22; 26; 33; 39; 43; 44; 50; 54; 59; 60; 66; 67; 69]

Тема рефератів

1. Історична динаміка співвідношення права і влади.
2. Роль повсякденної правосвідомості у процесі легітимізації права.
3. Значення протестантської традиції для становлення ідеї громадянського суспільства.
4. Значення філософсько-правових ідей І. Канта для становлення сучасного соціально орієнтованого громадянського суспільства.
Література [2; 5; 33; 39; 43; 44; 54; 59; 60; 66; 67; 69]

Питання до модульного контролю

1. Проаналізувати онтологічну природу права.
2. Розкрити форми буття права: ідеї права, закону, правового життя.
3. Проаналізувати антропологічні основи права.
4. Розкрити філософський зміст обґрунтування прав людини.
5. Співставити поняття цінності права та права як цінності.
6. Розкрити поняття правосвідомості в контексті філософії права.
7. Розкрити співвідношення понять права і моралі.
8. Проаналізувати роль політико-правових інститутів у здійсненні права.
9. Проаналізувати види легітимізації права.
10. Охарактеризувати поняття та реальність правової держави.
11. Поняття правової держави у філософії права ХХ ст.
12. Проаналізувати перспективи формування правового суспільства в Україні.
13. Розкрити реальність прав і свобод громадян у сучасному суспільстві.

14. Розкрити співвідношення етичного, релігійно-етичного та природного обґрунтування права.
15. Розкрити зміст понять філософії та ідеології права.
16. Розкрити природне право як початковий виразник і носій філософії права у реальному життєвому бутті.
17. Охарактеризувати природне право як методологічний принцип філософського висвітлення правових проблем.
18. Співставити природне право та ідеї демократії.
19. Розкрити гуманістичний сенс природного права.
20. Проаналізувати природне право як початковий виразник ідей філософії права.
21. Проаналізувати біосоціальні основи позитивного права.
22. Розкрити право як реалізацію свободи у зовнішніх відносинах людей.
23. Проаналізувати неписане корпоративне партійно-комуністичне право.
24. Охарактеризувати право як форму об'єктивованого розуму.
25. Співставити чисте і реальне право у контексті аналізу фактичного змісту діючого права.
26. Розглянути головні функції та компоненти правової безпеки.
27. Розглянути чіткість і прозорість як властивості еталонного права.
28. Розкрити неперервність і стабільність як риси правового порядку.
29. Проаналізувати суспільство як структуру вчинків, зорієнтованих смислом.
30. Охарактеризувати поділ влади як принцип конституційного права.
31. Розкрити функції договірної оформлення правових відносин.
32. Проаналізувати вплив суспільних чинників на право і вплив права на суспільство.
33. Проаналізувати легітимізацію на основі компетентного прийняття рішень і процедур шляхом консенсусу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет філософії права.
2. Філософія права в системі соціогуманітарних наук.
3. Теорія права і філософія права. Їх співвідношення.
4. Рівність, свобода й справедливість як складові сутності права.
5. Право як формальна рівність.
6. Правові виміри свободи.

7. Взаємозв'язок свободи, відповідальності та провини.
8. Право як волевиявлення особи.
9. Ідея права і правова ідея.
10. Що таке догма права? Її співвідношення з теорією права і філософією права.
11. Поняття онтології права.
12. Методологія пізнання права.
13. Методологія юридичної практики.
14. Співвідношення права і закону.
15. Філософський, науковий та спеціально-юридичний методи аналізу права.
16. Правовий об'єктивізм, правовий суб'єктивізм та правовий інтерсуб'єктивізм.
17. Поняття правового позитивізму.
18. Ототожнення права і позитивного права як риса правового позитивізму.
19. Абсолютизація державного суверенітету як риса правового позитивізму.
20. Охарактеризувати прагнення до ціннісно-нейтрального поняття права у правовому позитивізмі.
21. Пояснити заперечення зв'язку права і моралі у правовому позитивізмі.
22. Пошук глибинних засад права у концепціях природного права.
23. Моральна критика права і держави у концепціях природного права.
24. Елементи утопії у природно-правових концепціях.
25. Проект ідеального гармонійного стану суспільства у природно-правових концепціях.
26. Імператив гуманізації правопорядку у природно-правових концепціях.
27. Космологічні, раціоналістичні та антропологічні концепції природного права.
28. Природно-правові концепції доби Середньовіччя та Нового часу.
29. Досократівська філософія права.
30. Філософсько-правові погляди Сократа.
31. Філософсько-правові погляди Платона.
32. Поняття справедливості у вченні Платона про державу.
33. Позитивне та ідеальне право у вченні Платона про державу.

34. Вчення Аристотеля про справедливість та верховенство закону.
35. Співвідношення понять свободи, справедливості та договору у філософсько-правовому вченні Епікура.
36. Природна основа справедливості у філософсько-правовому вченні Цицерона.
37. Філософсько-правові ідеї Т. Аквінського.
38. Філософсько-правове вчення Н. Макіавеллі.
39. Філософсько-правова концепція М. Лютера.
40. Вчення про природне право Г. Гроція.
41. Філософсько-правове вчення Т. Гоббса.
42. Філософсько-правове вчення Дж. Локка.
43. Філософсько-правові ідеї Ш. Л. Монтеск'є.
44. Філософсько-правові ідеї Ж.-Ж. Руссо.
45. Етико-правові ідеї І. Канта.
46. Філософія права Г. Гегеля.
47. Філософія права Ф. К. Савінії.
48. Філософія права Г. Ф. Пухти.
49. Марксистська філософія права.
50. Чиста теорія права Г. Кельзена.
51. Неокантіанська філософія права Ф. Штамлера.
52. Філософія права Дж. Роулса.
53. Комунікативна теорія обґрунтування справедливості Ю. Габер-маса.
54. Філософсько-правові ідеї доби Київської Русі.
55. Філософсько-правові ідеї України класичної доби.
56. Філософсько-правової ідеї України ліберально-романтичного періоду.
57. Сучасний етап філософсько-правової думки в Україні.
58. Онтологічна природа права.
59. Форми буття права: ідеї права, закону, правового життя.
60. Антропологічні основи права.
61. Філософський зміст обґрунтування прав людини.
62. Цінності у праві та право як цінність.
63. Поняття правосвідомості в контексті філософії права.
64. Співвідношення понять права та моралі.
65. Роль політико-правових інститутів у здійсненні права.
66. Види легітимізації права.
67. Поняття та реальність правової держави.
68. Ідея правової держави у філософії права ХХ ст.

69. Перспективи формування правового суспільства в Україні.
70. Реальність прав і свобод громадян у сучасному суспільстві.
71. Співвідношення етичного, релігійно-етичного та природного обґрунтування права.
72. Філософія та ідеологія права.
73. Природне право як початковий виразник і носій філософії права у реальному життєвому бутті.
74. Природне право як методологічний принцип філософського висвітлення правових проблем.
75. Природне право та ідеї демократії.
76. Гуманістичний сенс природного права.
77. Природне право як початковий виразник ідеї філософії права.
78. Біосоціальні основи позитивного права.
79. Право як реалізація свободи у зовнішніх відносинах людей.
80. Неписане корпоративне партійно-комуністичне право.
81. Право як форма об'єктивованого розуму.
82. Чисте і реальне право у контексті аналізу фактичного змісту діючого права.
83. Головні функції та компоненти правової безпеки.
84. Чіткість і прозорість як властивості еталонного права.
85. Неперервність і стабільність як риси правового порядку.
86. Суспільство як структура вчинків, зорієнтованих смыслом.
87. Поділ влади як принцип конституційного права.
88. Функції договірного оформлення правових відносин.
89. Взаємовплив права та суспільства.
90. Легітимізація на основі компетентного прийняття рішень і процедур шляхом консенсусу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аристотель*. Политика. Сочинения: В 4 т. — М., 1962. — Т. 4.
2. *Алексеев С. С.* Теория права. — М., 1994.
3. *Алексеев С. С.* Восхождение к праву. Поиски и решения. — 2-е изд. — М., 2002.
4. *Алексеев С. С.* Право: опыт комплексного исследования. — М., 1999.
5. *Алексеев С. С.* Философия права. — М.: Норма, 1998.
6. *Биенчук П. Д., Гвоздецький В. Д., Стека С. С.* Філософія права. — К.: Атіка, 1999.

7. *Бормак Г.* Западная традиция права. — М., 1995.
8. *Бердяев Н. А.* Смысл истории. — М., 1950.
9. *Бебик В. М.* Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. — К.: МАУП, 2000.
10. *Вебер М.* Избранные произведения. — М., 1990.
11. *Вольтер Ф.* Философские повести. — М., 1985.
12. *Гегель Г.* Философия права. — М., 1990.
13. *Гельвеций К.* О человеке. — М., 1938.
14. *Гроций Г.* Три книги о войне и мире. — М., 1956.
15. *Гумплович Л.* Общее учение о государстве. — СПб., 1990.
16. *Гаєвський Я.* Українська політологія. — К.: МАУП, 1994.
17. *Грбовський С., Ставроян С., Шкляр Л.* Нариси з історії українського державотворення. — К., 1995.
18. *Гоббс Т.* Левиафан. — М., 1936.
19. *Горський В. С.* Історія української філософії. — К., 1996.
20. *Господарський кодекс України.* — К., 2003.
21. *Декарт Р.* Избранные произведения. — М., 1950.
22. *Державна ідеологія в сучасній Україні: Матеріали наук.-практ. конф., 20 травня 1994 року.* — К., 1995.
23. *Дорошенко Д.* Нарис історії України: У 2 т. — К., 1992.
24. *Дюркгейм Э.* Метод социологии. — М., 1991.
25. *Ершчев А. А.* История политических и правовых учений: Учеб. пособие. — 2-е изд. — К.: МАУП, 2001.
26. *Еллинек Г.* Общее учение о государстве. — М., 1908.
27. *Жоль К. К.* Философия и социология права. — К., 2000.
28. *Йеринг Р.* Цель в праве. — СПб., 1881.
29. *История политических и правовых учений / Под ред. С. Нерсесянца.* — М., 1996.
30. *Кант И.* Критика чистого разума. — М., 1994.
31. *Керимов Д. А.* Основы философии права. — М., 1992.
32. *Коркунов Н. И.* История философии права. — СПб., 1915.
33. *Котюк В. О.* Теорія права. — К., 1996.
34. *Коментар до Конституції України.* — К., 1996.
35. *Кухта Б.* З історії української політичної думки. — К., 1994.
36. *Маркс К., Энгельс Ф.* Соч. — 2-е изд. — М., 1960. — Т. 1.
37. *Монтескье Л.* Избранные произведения. — М., 1955.
38. *Медведчук В.* Сучасна українська національна ідея і питання державотворення. — К.: Україна, 1997.

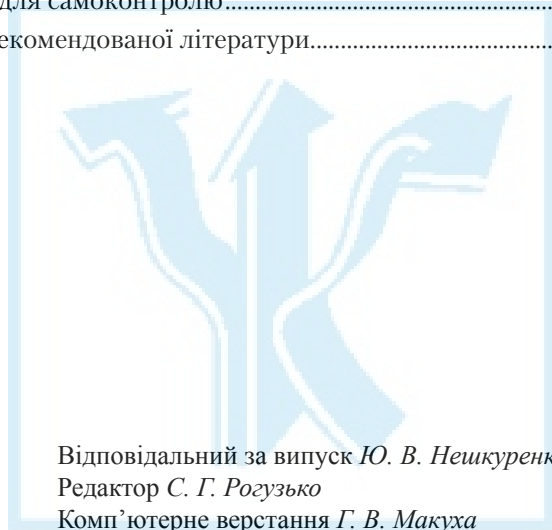
39. *Мелашенко В. Ф.* Основи конституційного права України. — К., 1995.
40. *Нерсесянц В. С.* Філософія права: Учебник для вузов. — М., 1997.
41. *Нерсесянц В. С.* Общая теория права и государства: Учебник для вузов. — М.: Норма, 1999.
42. *История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В. С. Нерсесянца.* — М.: ИНФРА, 1996.
43. *Основи конституційного права / За ред. В. З. Копейчикова.* — К., 1997.
44. *Конституційне право України / За ред. В. С. Погорілка.* — К., 1999.
45. *Онищенко Н. Н.* Становление и развитие источников права на Украине. — К., 1988.
46. *Права человека: Учебник для вузов.* — М.: Норма, 1999.
47. *Поппер К.* Открытое общество и его враги. — М., 1992. — Т. 1, 2.
48. *Попович М.* Нарис історії культури України. — К.: АртЕк, 1998.
49. *Потульніцький З. А.* Теорія української політології: Курс лекцій. — К., 1993.
50. *Рябов С. Г.* Політологічна теорія держави. — К., 1996.
51. *Руссо Ж. Ж.* О причинах неравенства. — СПб., 1907.
52. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права. — Харьков, 2000.
53. *Сковорода Г. С.* Собрание сочинений. — М., 1955. — Т. 1.
54. *Соціологія права / За ред. О. М. Джужи.* — К., 2004.
55. *Спиноза Б.* Богословско-политический трактат. — М., 1935.
56. *Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова.* — М., 2000.
57. *Тихонравов Ю. В.* Основы философии права. — М., 1997.
58. *Філософія права Гегеля и современность.* — М., 1977.
59. *Філософія права: Навч. посіб. / За заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля.* — К.: Юрінком Інтер, 2000.
60. *Філософія права / За ред. О. Г. Данільяна.* — К., 2002.
61. *Фінансове право.* — К., 1998.
62. *Хозяйственное право / Под ред. В. К. Мамутова.* — К., 2002.
63. *Хрестоматія з правознавства.* — К., 1998.
64. *Цивільний кодекс України.* — К., 2003.
65. *Цивільний процесуальний кодекс України.* — К., 2004.
66. *Циппеліус, Райнгольд.* Філософія права: Пер. 4-го вид. — К., 2000.
67. *Чичерин Б. Н.* Філософія права. — М., 1990.

68. *Бачинин В. А., Чефранов В. А.* История философии права: Курс лекций. — Харьков: Право, 1998.
69. *Щёкин Г. В.* Система социологического знания: Учеб. пособие. — 3-е изд. — К.: МАУП, 1998.
70. *Щёкин Г. В.* Социальная теория и кадровая политика: Монография. — К.: МАУП, 2000.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Філософія права”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Філософія права”	5
Плани семінарських занять.....	8
Питання для самоконтролю.....	15
Список рекомендованої літератури.....	18

МАУП

Зам. № ВКЦ-2425

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП